

Анастасія Галата,
студ. Інституту журналістики (Київ)

СТОЛІТНІЙ ЮВІЛЕЙ

Колишній викладачці Київського національного університету імені Тараса Шевченка Вірі Шутенко у вересні виповнилося сто років. У її пам'яті – правдива, неприкрашена історія ХХ ст. Вона й нині пам'ятає обличчя однокурсників, яких влітку 1941-го проводжала на передову. Про те, як у найскладніших ситуаціях вижити, перемогти і не втрачати людяності – розповідь Віри Шутенко.

– Алло, Настусю? – Чую зі слухавки бадьорий голос Віри Василівни. Одразу розумію, що розмова буде легкою.

Вона розповідає про себе, трохи збиваючись, немов хоче сказати про все одночасно. Хвилюється, щоб нічого не пропустити.

– Мій рік народження – 1914, – з гордістю каже Віра Василівна. – Це ви говорите зі столітньою людиною. От ви колись спілкувалися з людиною, якій сто років?

– Ні, – визнаю я.

– У мене гарна пам'ять. Тьфу-тьфу (чую, як вона стукає по столу). Правда, не така, як була.

У голосі Віри Шутенко тремтять теплі інтонації. Вона говорить про історію, влітаючи в контекст часу своє життя. Розповідає про події минулого століття так, ніби все трапилось лише вчора.

«Я в курсі останніх літературних новинок, – каже жінка. – Люблю читати. Особливо історичну літературу. Ось у мене є книжка «Холодний Яр» з автографом Романа Ковалю, він мені подарував.

У квартирі Віри Василівни велика бібліотека – предмет особливої гордості господині. «Анатолій Погрібний часто заходив і брав книжки, яких у нього не було», – усміхається пані Віра.

Характер у Віри Василівни такий, що до неї завжди тягнуться люди. Якби не стала викладачем, їй би дуже пасувала професія дипломата: про все говорить з природженою делікатністю і внутрішньою інтелігентністю.

Сам на сам із історією. Віра Шутенко родом із села Дмитрівка Знаменського району на Кіровоградщині. Батьки були вчителями в сільській початковій школі. За порадою батьків закінчила семирічку й пішла вчитися до сільськогосподарського технікуму.

Після технікуму (щойно виповнилося 17 років) Віра Шутенко поїхала працювати в колгосп на Донеччині (тоді – Сталінська область).

«Бригадирка почала розповідати про суворі правила. Раптом каже: «Ваше головне завдання – пильно дивитись, щоб доярки не пили молоко, коли доїтимуть корів». Мене дуже здивували її слова, можливо, я навіть і не побачила б цього, але після такого наказу – придивилася. Бідні дівчата і справді пили молоко, бо були настільки голодні, що не могли втриматись».

Через деякий час до села докотилася хвиля арештів.

«Я на фермі працюю. Думаю, що мене ці арешти не стосуються. Аж раптом приходять якийсь дядько і каже перелякано: «Верка, до тебе з ГПУ приїхали».

«А я тоді ще дуже молода була, дурна (сміється). Заходжу до кабінету, а там сидять троє чоловіків і жінка. Всі у військовій формі, зі зброєю. Двері за мною одразу зачинили на замок. Я сіла навпроти них. Хустку зняла, бо погано трималася. Вусатий грізно запитує: «Ви задоволені роботою?». А що мені відповідати? Ну працюю і все.

Лише пізніше Віра Василівна з жахом усвідомила: одна необережна відповідь – і її відправили б до ГУЛАГу.

Селяни намагалися підтримувати одне одного, ділилися, хто чим міг. «Мене пригощали сусіди, я й зараз пам'ятаю смак того хліба, який був змащений олією і посипаний сіллю».

1939: арешт друзів. У 1937 р., коли їй було двадцять два, Віра Шутенко вступила до Київського педінституту імені Максима Горького (нині Національний педагогічний університет імені Михайла Драгоманова).

Одного сонячного ранку Віра, як завжди, прийшла в інститут, на лекцію відомого професора. Минуло десять хвилин, а його немає. Прочекали всю пару, але професор так і не з'явився. Наступного дня повідомили, що його арештували.

Таке траплялося все частіше. Зникали й студенти. Якось серед ночі 1939 р. у гуртожиток приїхали співробітники спеціальних служб. Заарештували півгрупи. Серед арештованих був її товариш Олександр Журба. З відділення української філології теж багатьох забрали.

«Їх судили за справою Спілки визволення України. Відправляли в табори за вигаданими показами, які люди під час тортур давали самі на себе».

Лише в 1981 р., на зустрічі випускників 1941-го Віра дізнається, що двоє її однокурсників вижили. Повернулися з таборів і розповіли про все, що було.

Війна. «Випускний іспит з педагогіки я складала 25 червня 1941 р., – згадує Віра Василівна. – За лічені години до бомбардування. Майже з аудиторії евакуювалася. Взагалі, перед цим у Києві було дуже тривожно. Боялися, чекали війни. В інституті організували курси медсестер, і я їх закінчила.

Віра Шутенко за час війни евакуювалася шість разів. Спочатку – до Харкова, потім на Донбас. Працює вихователькою у дитячому будинку в Сталінграді. Коли Сталінград почали бомбити, їде в Саратов, звідти – у Казахстан. Перебуває в постійному страху, очікуючи, що чергове місто захопить ворожа армія. Зі страхом читає в газеті довгі списки загиблих на фронті, шукає знайомі прізвища. Боїться отримати лист про загибель близьких – на війну пішли її чоловік і брат.

У казахстанському містечку Адбасар Віра Шутенко працює медсестрою у військовому госпіталі. Накладає пов'язки, обробляє рани, робить перев'язки. Щоб розрадити солдатів, допомагає писати листи додому і розповідає новини з фронту, які прочитала в газеті.

«Жили у тісній кімнаті, – згадує Віра Василівна. – У всіх евакуйованих були труднощі з облаштуванням. Міста не були готові до переселення такої кількості людей. Ті, кого відправляли в колгоспи, часто жили в саклях (тентах), багатодітних матерів взимку селили у сараї».

До Києва повертається у травні 1944 р. Місто зустріло руїнами. Сину Леонідові на той час не було й чотирьох років. Нині Леонід Дем'янович згадує: «Ми одними з перших повернулися. Жили навпроти нинішньої Адміністрації Президента, тоді це було ЦК КПУ. На даху ЦК стояли зенітки. Пам'ятаю, як вони стріляли. Мати розказує, що я добре вимовляв букву «р». Мене питали: «Що дамо Гітлеру?», – а я казав: «В морду і гроб». Патріотом був уже тоді» (сміється).

На фронті загинув молодший брат Віри – Борис Павлюк. Коли почалася війна, він був студентом п'ятого курсу географічного факультету Київського університету. Нині в червоному корпусі КНУ золотими літерами написано його ім'я разом із іменами багатьох молодих захисників Вітчизни, які не повернулися з війни.

Педагог за покликанням. У Києві Віра відразу їде до педінституту і, нарешті, отримує диплом.

Після закінчення аспірантури Віра Василівна працювала у вчительському інституті, у педагогічному, а з 1963 р. – у Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка.

У 1972 р. на факультеті журналістики організують нову кафедру – літератури та історії журналістики. До неї приєдналася

В. Шутенко: «Ми всі перейшли: я, Анатолій Погрібний, Іван Семенчук, Бурляй, Млинченко, Прожогін, Хмелюк, Олег Бабишкін, Яременко. Я була єдиною жінкою на кафедрі. Ой, там було як у гостях, дуже добре (сміється). Кафедра виявилася дуже дружною, не виникало жодних конфліктів. На роботу йшла, як на свято».

У перший же день занять із Вірою Василівною трапився курйозний випадок.

«Приходжу читати лекцію на вечірньому відділенні, – каже пані Віра. – Мій курс – російська література початку ХХ ст. Заходжу в аудиторію, представляюся і з натхненням починаю розповідати. На що мені кажуть: дозвольте, але ж ми не прослухали курсу літератури ХІХ ст.! Тобто у них випала «золота доба» російської літератури: Толстой, Достоевський, Тургенєв. Що було робити? Зосередилась, склала план – і прочитала лекцію без попередньої підготовки».

Відрахування за квіти до Тараса. Боротьба з «буржуазними націоналістами» тривала і в університеті. 22 травня, наприклад, до пам'ятника Тарасу Шевченку навіть близько підходити не можна було. Уже за добу до цієї дати в парку чергували наряди міліції і працівників КДБ. Чекали «націоналістів». Покласти квіти Тарасові 22 травня означало поставити під загрозу свою подальшу долю і професійну кар'єру.

Віра Василівна згадує: «В одного з моїх курсів була дуже драматична доля. На Шевченківські дні нас попередили, щоб студенти не ходили до пам'ятника. А у них лекція – одна пара у жовтому корпусі на бульварі Шевченка, а наступна – у червоному. Вони перейшли не бульваром Шевченка, а через сквер, щоб швидше. У результаті декількох людей відрахували просто за те, що вони пройшли повз пам'ятник».

Куди не підеш – скрізь мої! Віра Шутенко – безперечно, улюблениця багатьох поколінь студентів факультету журналістики Київського університету. Багато її випускників працюють і на телебаченні, на радіо, і в газетах: «Куди не підеш – скрізь мої!» – стверджує Віра Василівна.

Викладала Віра Шутенко в педінституті і в Ліни Костенко. Її родина дружила з Максимом Рильським, Остапом Вишнею.

Підтримую Революцію гідності. Нині розпорядок дня Віри Василівни такий: прокидається о дев'ятій годині. Вдень допомагає по дому, виховує праправнуків. Після цього відпочиває за книжкою, читає історичні романи. Ввечері вмикає телевізор і дивиться новини – стежить за подіями в країні. Каже: «Я підтримувала і перший Майдан, і другий. Знаєте, українці довго боролися за незалежність

і врешті-решт її здобули. А сусідня держава сама зробила себе нашим ворогом. Я впевнена, що ми переможемо!».

ХХ ст. Віра Василівна прожила з гідністю.

«Мені неймовірно щастило на гарних людей, – усміхається жінка.

У чому ж секрет викладацького і життєвого успіху Віри Василівни?

«Банально, але перевірено на собі, – каже Віра Шутенко. – Чим більше віддаєш, тим більше отримуєш!».